

1.
I. N. D.
DISSERTATIO PHILOSOPHICA,
De
CIRCUMSTANTIIS
ACTIONUM HUMANA-
NARUM,

Quam,
Ex Licentia

AMPLISS: FACULT. PHILOS: in per celeberrimo
hoc Mularum ad Auram Athenæo,
PRÆSIDE,

Admodum Reverendo atq; Celeberrimo Viro,
DN. JOH. MUNSTER,

Philos. Pract. & Histor. Professore,
nec non Pastore in Mundo Gravissimo,
PRO GRADU MAGISTERII,
Ejusq; PRIVILEGIIS,

In tesseram Publici Examinis Doctorum
Censura submisit exhibet,

S. R. M. Alumnus
PETRUS J. THURONIUS, Finl.
Ad diem 17 Octob. horisq; consuetis
in Auditorio Maximo A. 1703.

EXC. JO. WALL.

NOBILISSIMIS, AMPLIS

DN. JOHANNI

Bodenhielm/

Dicasterii hujus

ADSES

Consultissimis nec

MÆCENATIBUS

meis pro

PACEM, SALUTEM, GRA

conditionem omnium Morta-
lium & statuum mutuo au-
xilio niti, maxime Musarum
Cultorum, tam est certum,
quam probatissimum. Varia enim hi sæ-
pè

RIS

SIMIS ATQUE CONSPICUIS

DN. ERICO

Poschiöld/

Fennici Aboënsis

SORIBUS

non Gravissimis,

ET DOMINIS

pensissimis,

TIAM ET QUÆVIS FAUSTA!

pè feriuntur fortuna adversa, cum ha-
ud facile emergant, quorum virtutibus
obstat, res angusta domi, sed Magno-
rum Mularum Patronorum & Mæcena-
tum Gratia insigni opus est, quo pro-
mo-

moveantur. Haud minimam VESTRAM
MÆCENATES & DOMINI BENI-
GNISSIMI, Musarum Chorus & Cul-
tores, omni in tempore, expertus est Gra-
tiam, hujus multa existunt documenta,
ut in illa prædicanda adeo, insufficiens
forem, præstat illud à me saltem nomi-
nari, à multis ejus participes qui facti
omnino concelebrari. Nominari, in-
quam, non quod non summa illa VE-
STRA MÆCENATES & DOMINI Ma-
gni Gratia & propensio, quavis in occa-
sione, se mihi etiam coruscans commu-
nicaverit, sed quod me imparem & indi-
gnum tanta Gratia lubens agnoscere cu-
piverim. Ego, quem fatum tum immi-
tiori fidere adspicere videbatur, quando
Parente orbatus, relinqvebar, inops au-
xilii cum studiorum meorum docu-
menta ostendere decrevi, cujus obitus à
me multum jam desideratur; Gratiâ ta-
men VESTRA & instinctu, MÆCENA-
TES MAGNI, eadem ad scopum propo-
positum perducere potui. Quare, MÆ-
CENATES PROPENSISISSIMI, mihi
non

non succenseatis, quod tantæ audaciæ
sim, ut MAGNA VESTRA NOMINA,
his pagellis præfigere sustinuerim, in
memoriam Gratiae VESTRÆ mihi
semper præstitæ, nec non ejusdem post-
modum aucupandæ ergo. Adspicite,
VOS MÆCENATES SUMMI, decora
& ornamenta Ordinis Juridici, leve hoc
& humilimum gratitudinis signum,
hancque opellam leviuſculam grato &
benigno ſulcipite animo, quod ſi minor
ſit, ut omnino eſt, tanto VESTRO ad-
ſpectu, Gratia VESTRA MÆCENA-
TES CONSPICUI, quæ major eſt, mi-
nimam maximam efficiatis, DOMINI
mei & P̄POMOTORES ſemper exiſta-
tis; ſpes me non fallit. Interim memor
tantæ gratiæ & propenſionis obſtrictus
teneor, pro Salute & Proſperitate VE-
STRA, MÆCENATES PROPENSIS-
SIMI, calida ad DEUM in cœlis
vota cordicitus mittere, ut vivatis fe-
lices diu, Reipublicæ decori & emolu-
mento, Muſarum Alumnis ſemper gra-
tiosi, vigeatis, floreatis, DOMINI CON-
SPI-

SPICUI in Nobilissimarum VESTRA-
RUM FAMILIARUM Gaudium, ful-
cimentum & ornamentum perenne,
hoc vovet, qui ad fata manebit,

NOBILISSIMARUM & CONSULTIS-
SIMARUM VEST. AMPLITUD.

perdeus humilissimus

PET. JO. THURONIUS.

CANDIDE LECTOR!

*Bi labor, ibi premium. Ille
Musis devoti incitati, hoc semper
exspectant. Studiorum quidam
radices amara, fructus verò
dulces, ac dimidium facti qui
bene cepit, habet. Ut in omni re constantia lau-
dabilis & Celebris, ita vel maxime in studiis
eorumque Cultoribus, hac laudem meretur;
Vacillanti, hic, ingenium potius obfuscatum
redditur, quam scientiis ornatum. Socrates
Atheniensium Philosophorum seculi sui facile
princeps, discipulos ad speculum amandatos, e-
legantiam forma, vel morum pulchritudine
vincendam, vel deformitatis noxam splendido
virtutum fulgore penitus expungendam, con-
templari voluit. Data est à Summo Numine
nobis praestantissima illa Philosophia, quâ, velut
per speculum, mentem tenebris infectam repur-
gamus, in veri cognitionem ducimur, homi-
nem Theoria & Praxi perficit. Amanissimum
Philosophiae viridarium multis pulcherrimis
ornatum & confitum est fructibus & floribus.*

ut eorum venustas incredibili sui desiderio, quemvis suum spectatorem afficiat. Fingunt Poëta, Pygmalionem ex ebore virginem affabrè adeò formasse, ut ipse operis sui conceperit amorem, atque adeo Deam rogarit, ut animam ei inspirare vellet, quo cum unâ hanc vitam omnem dulciter agere posset: Similiter Divina hac virgo Philosophia, ob formæ suæ elegantiam & morum concinnitatem, suis cultoribus ineffabilem instillat amorem, omnesque suos satellites, laurea certè coronat. Nunc à Celebrissimo Collegio Philosophico jussus, ut pro summo in Philosophia Gradu, aliquid loco Examinis publici ederem; ut antea specimen emisi Academicum licet leviusculum, exercitiū ergo, Theoricum, ita jam in animum induxi nobilissimum & jucundissimum Practicæ viretum ingredi, & odoriferos in sinu ejus repositos flores inspicere, atque nobilissimam juxta ac perelegantem Materiam de CIRCUMSTANTIIS ACTIONUM HUMANARUM, Candide Lector, oculis tuis dignissimis subicere, fateor equidem materiam hanc etiam prolixè posse elaborari, verum cum tempore excludamur, prolixos discursus pervolvere, non licuit: quin & ostentationis suspicione interdum longa opera non carent, cum semper id verum manebit; Paucis
com-

comprehendere multa laus est. Idcirco brevitate quâ possum maxima, presentem materiam consideratu dignissimam, comprimere constiaui. Sed Zoile, qui aliorum opera sinistrè exponere consuevisti, forte etiam de meo hoc levissima Minerva conscripto opere id facturus es; Thales quondam interrogatus, quodnam esset difficilimum? respondebat: se ipsum nosse; Ex opposito sollicitatus, quodnam esset levissimum? dixit: Reprehendere alios; Zoile reprehensionem aliorum tibi levissimum semper persuasisti, sed mores tuos corrige, antequam aliorum corrigas, melius quid si efficere queas, ideo te non efferas, alios eorumque facta dentibus tuis corrodas & minuas; Mitto te Zoile eum tuis opinionibus. Et opus hoc meum licet vile & breve, Bono & Erudito Lectori, commendo, adspice illud oculis tuis propensissimis, & benignissimis, gratiamq; tuam amplissimam adsequi sine, dextrè de hoc ingenii mei sætu senti, quod licet impar tuo aspectui fuerit, interim Eruditione & sinceritate tua laudanda mediocre efficies! Vale.

Tu DEUS Astripotens mentem linguamq;
guberna,
Atque meis captis aura succurre benigna,

Summa conditoris nostri benignitas in primo homine elucebat, illum cum ad imaginē suam formasset, variisque instruxisset doctoribus, præterea legem, quam Naturalem vocant, ipsi indidisset, quæ norma & regula illius actionum existeret. Sed prohi dolor! Amissa hac nobilissima integritate, diminuta est hæc lex Naturalis, utpote etiam pars imaginis Divinæ, interim reliquias aliquas ejusdem adhuc remansisse, in aperto est, quæ actiones ipsius hominis normare debeat. Ut autem paucis nos expediamus, aliquid de *Actione Humana* in limine agamus, ut constet, quomodo huic Circumstantiæ applicandæ sint. Notum est Actionem dici ab agendo, non tamen propterea indigitari quamlibet actionem, quam aliquis perficit, sed intelligi ratione moralitatis; Atq; accipitur Actio, vel *I. Latissime*, prout omnem actionem includit, quam homo efficere potest, ut etiam naturalem involvat, e. g. edere, laborare, quæ actiones homini cum bestiis communes sunt. *II. Strictè*, prout solam & liberam voluntariam actionem importat. *III. Late*, prout sumitur pro omni actione, quæ mores, vel bonos, vel malos, refert, voluntaria & involuntaria, quæ hominem decet, vel non decet. In hoc significato actio à nobis jam sumitur. In-

super omnis actionis moralis requisita sunt hæc
 sequentia: I. Ut agens sit sciens. II. Ex certo animi
 proposito & consilio. III. Amore solius virtutis &
 honestatis. IV. Firma & constanti voluntate
 animi. V. Cum jucunditate quadam, agat.
 Principium actus Moralis effectivum, unde a-
 ctus moralis proxime & immediate producitur,
 dicimus esse *αγαθον*; illud verò, ex quo actus
 Moralis formaliter & intrinsecè hoc habet, ut
 sit moralis, sunt Circumstantiæ. Alias prin-
 cipia actionum dicuntur, spontaneum, Invi-
 tum, Electio, Consultatio, licet Aristoteles fa-
 ciat distinctionem inter spontaneum & volun-
 tarium, nobis tamen videtur, nulla inveniri
 differentia inter ea, quippe singula, quæ ab Ari-
 stotele in definitione spontanei reperiuntur, et-
 iam licet reperire in voluntario, nempe non
 imperfecta, qualis est in bestiis, sed perfecta co-
 gnitio Circumstantiarum; In Sacris etiam *εχω*
 spontaneum est voluntarium; Fateri equidem
 necesse habemus, spontaneum extra Aristote-
 lem ita sumi ut in bestiis & rebus inanimatis,
 voluntario sit contradistincta, verum intra eam
 inficias imus, e. g. extra optimè dicitur: lapis
 sponte ascendit sed non voluntarie; At diceret
 aliquis si non sponte juxta illum, tum invite,
 sed dicimus dari tertium, vel sponte, vel in-
 vite, vel non sponte. *Humana* hæc dicitur

actio non hominis, quia non quævis actio, ut supra innuimus, intelligitur, sed potissimum, ea, quæ homine est digna, à ratione & libera voluntate proficiscitur.

§. II.

Breviter mentione facta Actionis Humanæ, jam pedem promoveamus ad institutum nostrum; Quod autem concernit ipsum nomen *Circumstantiæ*, cuius est obvium dici vulgo à *Circum* & *stare*; unde Thomas arbitratus est hanc vocem esse translata ad actus Humanos, ab illis, quæ proprie locum quendam occupant. Quemadmodum id fit in rebus Naturalibus, ubi, quæ corpus seu rem in loco positam, extrinsecus afficiunt, illi accidere dicuntur, ipsamque aliquo modo concernunt, illi *Circumstantiæ* nomine veniunt; ita etiam in Moralibus *Circumstantiæ* nomen communiter sibi vendicare autumant, cum ea quæ actibus Humanis accedunt, quando in esse suo homo constitutus est, extra tamen illius substantiam, illum quodatenus afficere sive attingere dicuntur; Quod si hoc Etymon valeret, *Circumstantiæ* ratione nominis nihil aliud forent, quam accidentia Actus Humani, quatenus nempe tales, quæ eundem velut circumstant, illumque aliquantulum attingunt afficiuntque, & hoc quidem

dem de Accidentibus prædicabilibus acceptan-
 dum veniret, cum prædicamentalia hic locum
 non habeant, ceu Circumstantia *Quis & Quid*,
 ad quæ etiam referenda, si animatum sit, *Instru-*
menti seu *Quibus auxiliis*, prædicamentali-
 um substantiarum nomine insigniantur. Insuper Du-
 randus hac in parte nimis licentiosus est, qui
 vocem Circumstantiæ tam latè extendit, ut non
 tantum iis, quæ actui humano accidunt, verum
 etiam cæteris omnibus, quæ motui physico ex-
 trinsecus accedunt, vel ut ipse exponit, *non sub-*
stantia actus, in esse nature considerata com-
petant. Hac ratione, non solum cognitio sim-
 pliciter talis, volitio, liberum arbitrium, con-
 sultatio, Electio, nec non reliqua, quæ ad actus
 humanitatem, sive ut vera causa, sive conditio
 sine qua non, concurrunt, verum etiam vul-
 gariter sic dictæ Circumstantiæ, quantum
 in iis est, ipsa moralitas, Circumstantiarum
 nomen induerent. Sed hæc cum omnino exce-
 dant usum hæcenus in Scholis Moralibus rece-
 ptum, qui semper optimus dicendi Magister ha-
 bendus, dicimus nos vocem Circumstantiæ,
 consentiente Philosopho Alexand: Alensi, Slevog-
 gio, aliisque, iis solum posse tribui, quæ actui
 humano extrinseca, prout in esse humanitatis
 spectatur, in genere morum vero quando con-
 sideratur, substantialia sunt, ipsumque in esse
 mo-

moris constituunt. Etiam si fatendum nobis est,
 modo nominatum Alexand. de Ales Circumstan-
 tiam *temporis & loci*, è numero primarum sic
 dictarum Circumstantiarum, i. e. earum, quæ,
 ut ipse asserit, *essentialiter ad actionis scilicet
 moralis essentiam spectant*, eliminasse, adeoque
 eas tantum pro conditionibus individuanti-
 bus, quæ actui supraveniunt, illumque consequuntur,
 venditasse; an illud recte fecerit, aut non, infra
 dicemus. Optimè diximus, quæ actui morali in-
 esse humanitatis accepto extrinseca sunt: dupli-
 ci enim modo actus moralis considerari potest,
 1. *Ratione Humanitatis*, quatenus humanus ac
 liber est. 2. *Ratione moralitatis*, quatenus ho-
 nestus ac turpis est: Priori modo si sumatur,
 Circumstantiæ, actus, rationes accidentales; po-
 steriori verò, rationes essentielles constitutivæ
 omnino sunt, cum nihil aut parum faciat ad
 actus humanitatem, ad moralitatem verò mul-
 tum, *Quis, Quid, quo in loco, Cur, Quando*
aut Quomodo quis agat, e. g. si quis extendat
 suas manus, siue terminet ad rem propriam, si-
 ve ad alienam, idem actus erit quâ humanita-
 tem, nec putandum est minorem illam, ma-
 joremque alterius, quod sustulisti pecuniam in-
 duere libertatem. Sed quò actus moraliter ma-
 li, & in specie furti nomine veniant, substan-
 tiale ipsis est, alterius pecuniæ contrectatio, si
 pri-

privata sit, simpliciter furtum, si publica, peculatus, si sacro usui ordinata, sacrilegium, appellatur. Idem iudicium de reliquis Circumstantiis, in efficienda actuum honestate & turpitudine, habendum. Alio nomine dicitur circumstantia, Circumspectio, quia actionem intuetur, illamque secundum omnes suas circumstantias sic ordinat atque disponit, ut per omnia rationis dictamini consentiat; præcipue igitur occupatur circumspectio circa actionum circumstantias, accurando eas & exigendo ad dictamen rationis. Quippe quod in aliis circumstantiis licet, & honestatem respicit, id in aliis non licet, sed turpe est: licet Magistratui, reum capitalis criminis & convictum, interimere, occidere, privato verò non licet; licet quandoq; viro opulento multos in convivium amicos adhibere, pauperi non item; licet hic noctu sine luminibus in publicum prodire, alibi ubi Magistratus id ipsum prohibuit non licet.

§. III.

Hinc patet illos falli & fallere, qui Circumstantias respectu actuum moralium, se, ut accidentis habere, iisque ad extra accedere, venditant, quorum plurimi sunt, quos hic enumerare nefas ducimus: inter illos etiam Gibb. Burnathus est, qui explicare conatus est, actionis Circumstantiam, per singularem & externam

actionis conditionem, siue extrinsecam actionis determinationem, statim distinguendo substantiam actionis, à Circumstantia ejusdem, hunc in modum differendo: *Prudenter distingui debet substantia actionis à Circumstantia.* Nam substantia vel essentia interna est, circumstantia externa, ideo actio eadem potest esse secundum essentiam, vel speciem actionis, sed diversa secundum Circumstantias: velut domi, vel in templo confabulari, eadem specie actio est secundum essentiam, sed variatur secundum Circumstantiam locorum. Semper itaque substantia actionis, distingui debet à Circumstantia: velut objectum furti est res aliena. Illud, nempe alienum esse, non est Circumstantia furti, quod definitur fraudulenta contrectatio rei alienæ invito Domino. At parvum vel magnum esse, manifestum vel non manifestum, sunt circumstantiæ furti; Et ab iis circumstantiis furtum æstimatur. Nam magnum furtum magis punitur, quam parvum, manifestum, quam non manifestum. Non recedit ab illo Pavonius: *Sciendum est, inquit, circumstantias posse comparari, vel cum actu interno voluntatis, vel cum actione exteriori, quæ est objectum actus interni.* Respectu actionis exterioris, circumstantiæ habent simpliciter rationem Circumstantiarum, quia se habent ut

accidentia. Licer enim Circumstantiæ ad quæ morali, quatenus in esse liberi seu humanitatis accipitur, competant: quemadmodum ex antecedentibus constat, & res aliena ad furti substantiam non pertineat, qui motus humanus seu liber est, interim tò alienum, quod detrahitur, reliquæq; circumstantiæ, ipsius furti in esse morum sumti, manebunt rationes constitutivæ internæ, & differentiæ, nempe specificæ, quarum intuitu contrectatio, quæ furti nomine venit, non tantum in esse furti conficitur, verum etiam à cæteris, quæ rem propriam concernunt, quod furtum dici nequit, descriminatur. Præterea, videtur Burnathus confundere circumstantias, quæ furto intrinsecæ & essentielles, cum illis, quæ accidentariæ, & quoad in esse furti est constitutum, sunt, cum in sensu morali, etiam obuli ablatio, quæ invito Domino est facta, omnino furtum dicitur, ut nihil quidquam confert ad substantiam hujus facti, sive occultum, sive manifestum, sive quod furto ablatum est, magnum seu parvum & minimum erit. Neque repugnat, etiamsi nonnullæ ex Circumstantiis, aliquando, actus moralitati accidant, non tamen individuum atque internam ejus rationem respiciunt, quemadmodum Circumstantiæ *temperis & loci* monstrant, quæ ad quemlibet actum non requiruntur, cum quorundam a-

clu-

Actum rectitudo, aut pravitas, hinc non æstimanda, *ubi* aut *quando*, vel *quo in loco*, die an nocte illud efficiatur. Verum equidem est, quod intrinseca actus moralitas ex circumstantiis proveniat, unde etiam ille omnem, quâ gaudet honestate atque turpitudine, adipiscitur, id tamen, aut non de omnibus indeterminatè, verum insignioribus, quæ Philosopho *μάλιστα κρείται* audiunt, circumstantiis, aut de omnibus, neq; propterea de actu morali in individuo, & qualitali, verum de eo in sua latitudine, & quatenus sic, intelligimus, cum in propatulo sit, quod si de actu morali prioris ordinis loquamur, & illum in singulari hunc illumve consideremus, ab hoc illæ, ab alio aliæ, actus autem moralis in communitate sua acceptus, ne minima, ne temporis quidem, locique Circumstantiis, illæsa ejus honestate atque turpitudine, carere nequit.

§. IV.

Ordine nunc pervenimus ad ipsam Circumstantiarum descriptionem, earumque numerum, qui varius est propter diversas dissidentium hac in re sententias; Nos Circumstantias respectu actuum moralium sic describimus; *Circumstantiæ sunt particulares facti moralis, quæ talis, rationes, quæ ipsius substantiam in-*
gre-

grediuntur, illudque in esse talis facti consi-
tuunt. Vel brevius: sunt singula, in quibus
actus moralis consistit essentia. Hanc esse
adæquatam Circumstantiarum descriptionem,
affirmit ipsa ratio; Generis vicem in data de-
scriptione sustinet, particularis ratio actus mo-
ralis; differentiam exprimit effectus, qui est in-
gressio substantiæ, & essentiæ constitutio. Cir-
ca earundem numerum ingens est auctorum
dividia, plurimi peccant in excessu, quemad-
modum Bonaventura, his versibus, quatuordec-
cim statuit:

*Aggravat, ordo, locus, persona, scientia, tempus,
Ætas, conditio, numerus, mora, copia, causa,
Est modus in culpa, status altus, lucta pusilla.*
Piccolomineus ponit decem: *agens, quod agi-
tur, id quod agens agit, quo instrumento, quo-
modo, cuius finis gratia, quando, ubi, coram
quo & quamdiu.* Damascenus collocat octo:
*Quis, Quem, quid, quo, ubi, quando aut quo
tempore, quomodo, quare vel cuius gratia.*
Huic accedit Raymundus Barcinonensis, et-
iam si non nihil discedat ab illo in expositione
earundem: *Quis, Quid, ubi, per quos, quo-
ties, Cur, quomodo, quando:* Saturninus septem
enumerat: *Causam, personam, locum, tempus,
qualitatem, quantitatem & eventum.* Nos
his omisis, assentimur Boethio, qui, quemad-

modum Vasquezius observat, primus Circumstantias tali ordine hisque nominibus proposuit, septemque vulgari hoc versu propriè significari solent: *Quis, Quid, Ubi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando*. Huic numero tuto inhærebimus, cum reliquæ Circumstantiarum, quæ ab aliis afferuntur περιστασιων nomen non mereantur, adeoque illæ ad has commodè referri possunt. *Quis* notat personam agentem. *Quid* objectum quod agitur, vel circa quod agens occupatur, *Ubi* locum quo agit. *Quibus auxiliis*, media, quibus agit, quibus instrumentis actio perficitur. *Cur* finem, propter quem agit. *Quomodo*, modum, quo agit. *Quando*, tempus, quo agit. Dum hæ Circumstantiæ substantiam actus efficiunt, singulæque conveniunt cum recta ratione, actio ista humana dicitur bona, ubi verò disconvenerint, vel una saltem à recta ratione discreparit, mala dicitur. Hinc evidens est, bonitatem vel malitiam moralem, aut formam actionum humanarum dependere à prædictarum Circumstantiarum cum recta ratione, vel convenientia, vel disconvenientia. Dum dicimus, cum *recta ratione*, non intelligimus ipsam saltem intelligendi potentiam, verum rectum intellectus practici iudicium.

Nunc occurrunt Circumstantiæ generaliter proponendæ, quod autem Circumstantia *Quis*, importet πρόσωπον sive personam agentis, in confesso est. In eo tamen non conveniunt Auctores, utrum eâ substantia personæ, an vero accidentalis illius status sive conditio, denotetur. Vasquezius illam fovet opinionem, quod nempe intelligatur ipsius agentis essentia, suffultus patrocinio Philosophi, dum ille subiiciens circumstantiis, circa quas actio versatur, hæc: *Cuncta igitur hæc, nisi insanus sit, nemo ignorat; perspicuum autem est, neque ipsum agentem: quo pacto enim seipsum ignoraverit quispiam.* Hinc ille vult deducere, quod secundum Philosophum, nemo ignoret suam personam & seipsum, nisi insanus, quod vero atinet statum accidentalem personæ, hic sæpe sanos etiam latere potest, unde omnino colligit, substantiam agentis hic esse intelligendam. Sed cum Vasquezii opinio falsa sit, adeoque contraria, Scholasticis, ipsique Thomæ; insuper Aristoteles, cui nritur, non adeo ipsi patrocinatur, qui hunc in modum de Circumstantiis disserit *Cum igitur in his omnibus, in quibus actio est, ignorantia contingat, sit, ut qui aliquid ex his ignoraverit, invitus egisse videatur.* Hinc provenit, quod si quædam circumstan-

stan-

stantiæ ignorari possunt, ubi actio fit, adeoque singulæ distinctè spectatæ actionem faciant invitam, nequaquam Circumstantia *Quis* seu *personæ* queat ignorari, quippe quam istæ omnes, ubi actio fit, atque ignorantia contingit, indubitatè involvunt. Unde illud falsissimum erit, licet Vasquezius hoc velit, Circumstantiâ *Quis*, tantum agentis naturam & substantiam indigitari. Et cum satis constet de hac circumstantia ex dictis, tamen ne hic sola auctoritate pugnemus, quemadmodum Vasquezius, placeat jam ratione probare, & quidem existimamus, per Circumstantiam hanc, quandam quærentis dubitationem atque varietatem indicari, illiusque mentem esse inquirere, à quo actus moralis, de quo quæritur, profectus sit. Cum enim quæritur, à quo hoc vel illud factum sit, aut sermo est indifferenter de omni agente, tam intelligente, quam intellectu destituto, aut tantum de agentibus intelligentibus. Prius nequit admitti, cum in Ethicis agatur de actibus restrictè talibus, nempe humanis, & quidem de iis, qui asserente Grotio, ab animo, hoc est voluntate sive *προαιρέσει* producuntur, illique, cum tantum hominem concernunt, profecto inconvenienter & minus appositè disquiritur, suppositum, quod effecit, rationale an irrationale, homo an brutum fuerit. Neque pos-

ste-

sterius, non tantum ex eadem ratione, qua illud, cum nec de actibus Divinis, nec Angelicis, sed Humanis propriè sermo sit, adeoque inepte quæritur, DEUS, Angelus, an Homo id, quod effectum est, fecerit; Verum etiam exinde, quod ex diversitate agentium, respectu substantiæ illorum, nunquam detur varietas in actu quoad moralitatem illius, eademque actio, illos æquè, vel deceat, vel non deceat. Manet itaque per Circumstantiam *Quis* non substantiam personæ, verum accidentalem illius statum notari, atque prout in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, aliisque consideratur, aptitudo ad agendum. An nimirum Magistratus, an privatus sit; an dives an pauper; an versatus in negotio quod exequendum est, an rudis, & certe circa hanc conditionem magnoperè variare honestatem acturpitudinem actionis patet: quod enim Magistratui licet, privato sæpe non licet & contra; quod diviti licet, pauperi sæpe non licet, & contra; dives donare potest, pauper non potest; pauper etiam accipere potest à multis, à quibus accipere sine turpitudine nequit dives, & sic porro, quæ id genus conditiones & qualitates personarum aliarum. Symbolum hujus Circumstantiæ & velut oraculum quoddam hoc ponit ratio: *Ipse te nosce*, imo, *Tuo te pede metire*; Hoc oraculum longe

sapientissimum est, adeoque applicari debet illud ad familiariores quasdam & frequentiores considerationes, utrum quis sit bona valetudine, an adversa, dives an pauper, doctus an indoctus, indigena an alienigena, & quæ plura hujusmodi, penes hæc actionem moralem multum variare, prudentiamque, alia atq; alia agenda ac omittenda videre in prototypo suo, semperque illud contemplari, videlicet in ratione, deprehendimus.

§. VI.

Ur stemus promissis obveniunt discutiendæ Circumstantiæ *Quid & Ubi*. *Quid* indicat actionis objectum sive materiam, etiam ipsum opus quod actione ponitur. Ubi tria perpendemus: *Essentiam, Qualitatem, & Quantitatem*. Quod *Essentiam* attinet, si enim foret objectum actionis *DEUS, Angelus, Homo*, aut aliud quidpiam. Quippe, quo Objectum nobilius ac dignius, in quo agens occupatur, eo atrocius ac foedius, quod ad hoc tendit, delictum erit. Grave omnino æstimatur delictum, hominem aliquem afficere injuriis, gravius tamen Angelum, adhuc gravius atque atrocius *DEUM*, quoniam hic interminabilis bonitatis & perfectionis, ita injuria ipsi illata, infinitæ malitiæ erit. Pari modo, magis graviora morali judicio illa habentur delicta, quæ

totius Reipublicæ sive Communitatis, quam singulorum injuriam concernunt. Nam ut singulorum salute, nobilior & pretiosior est salus civitatis, quæ eo perturbatur, ita deterior erit actio, quando tota Civitas, quam quando pars illius solum, vel singuli in illa socii, vim patiuntur. *Qualitas* inde patet; an sit ligata, an soluta, qua quis rem habuit, propinqua cognatione juncta, an secus? in majori dignitate constituta persona, an plebeja? demortua, an viva? res erepta propria, an aliena? aliaque plura: Siquidem, ut bene observat Philosophus, multum respectu personæ læsæ, societatis, aut sociorum in ea incumbat, idemque delictum possit referri ad diversas societates aut socios, quoad paucorum aut plurium bonorum in illis participationem, majoremque vel minorem conjunctionis necessitudinem, inque socios inde redundans jus, nunc atrocius, nunc levius putetur. Nam ubi major in aliqua communitate bonorum communio est, ibi arctior in ea amicitia, & quo arctior amicitia, eo majus jus, quo majus jus, eo major in ea est peccantis socii injuria, quippe cujus gradus semper ex gradibus juris, gradus juris ex gradibus amicitiae, gradus amicitiae ex communione bonorum plurium majorumve æstimatur. *Quantitatem* demonstrat, unum an decem, centum vel

vel mille aureorum quis eripuerit? Symbolo pereleganti hæc Circumstantia insignitur: *Ne quid nimis.* Quo innuitur nemini esse magis tentandum, quam decet. Circumstantiâ *Ubi* inculcatur τόπος seu locus, quem agens agendo occupat, nec non personæ actionem Circumstantes, circa quam attendere debemus, an privatim, an publicè fiat actio, an apud alios, an remotis arbitris? an inter doctos & intelligentes, an vero inter idiotas & rudes; Et certissime constat actionem sæpe apud hos licitam & laudabilem, apud illos illicitam esse, & vituperatione dignam. Multum sane interest verberibus aliquem excipere, aut vulnus infligere in Curia, palatio principis, aut aliis, quæ loca, vel à personis inhabitantibus, vel ab operibus in ipsis elaborari solitis, vel aliunde privilegiis & immunitatibus gaudent. Cum multum intersit, si quis alicui auferret pallium in via regia & in itinere, an domi suæ, latrocinium commiserit eo in loco, ubi latrones supplicio affici solent, an alio, obscena dixerit, aut Chartis luserit in templo vel alio loco religioso, an profano? In sanctimonia enim locorum multum situm est. In eo etiam plurimum consistit, si quis aliquem domi suæ invaserit, cum cuique sua domus asylum sit. In hæc Circumstantiam hoc Symbolum quadrat.

DEUS videt. Hoc nobis in animum revocatur, quod DEUM ubicunque locorum agamus, semper ante mentis oculos obversantem habeamus; Nunquam ab aliis omnibus ita secedere possumus, ut DEUM fugiamus, nunquam ita tecti & abstrusi simus, ut non oculis illius nudi & aperti que simus, nihil enim cum latere potest, qui ex essentia & natura sua omniscius est; minus aptum igitur nobis videatur, si existimemus, nos latere cum humanos oculos effugiamus; Divinis enim oculis expositi sumus; sed caute hic est attendendum, ne juxta hoc Symbolum, qui agere volunt, ex timore, vel simili aliquo affectu agant, timore, scilicet, ne aliquando vindictam, de peccatis sumat, ideoque peccatis abstineant; sed ut ipsum pro oculis jugiter habeant memores legis quam tulit, eique obediant; cavendum etiam ne loco DEI sinant homines aut hominem aliquem obtrudi, quem pro oculis soli semper habeant, ut Epicurus voluit: *Aliquis vir bonus, inquit, nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sit tanquam illo spectante vivamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus.* Vir itaque bonus semper habebit DEUM ante oculos, nullum hominem, solum autem DEUM, idque ut asvescit non rationi obedire, ut sua est, quod valde lubricum est, & ad philautiam certissime conver-

vertitur, verum ut DEI est, postquam mentem
scil. ejus concepit, & ad instar legis, quæ ab
ipso proveniebat, lata.

S. VII.

Ordinis ratione veniunt jam Circumstantiæ
Quibus auxiliis & Cur, explicandæ. Quod
concernit Circumstantiam *Quibus auxiliis*,
tum notum est hac particula designari, agentis
liberi instrumentum, quo in agendo utitur si-
ve adjuvatur, vel media, quæ ad finem adhiben-
tur, & quidem media, licet per se bona existunt,
non tamen ideo absolute bona dici possunt, nisi
nostra intentio & actio in bonitate conveni-
ant; ex opposito iterum, si media mala sunt,
non ideo evadunt bona, quod finis bonus. Nam
axioma Ethicum ita audit: *Malum medium in-
quinaat optimum finem, & optimus finis non ex-
purgat malum medium*; sive ut sic efferatur.
*Non sunt facienda mala ut eveniant bona, &
non sunt bona, quæ fiunt, ut inde eveniant mala.*
Dare pauperi elemosynam bonum quidem est
per se, sed si quis det ipsi Elemosynam, ut sub-
ornaret illum ad accusandum, vel interficien-
dum innocentem, malum est; sic servare vitam
suam bonum est, occidere vero innocentem,
jussu alicujus, qui ei necem minatur, nisi in-
nocentem occiderit, ut vitam suam servet, ma-
lum

lum est. Proinde instrumentum sive medium statuimus esse geminum: *Naturale*, nempe, & *Morale*. Per instrumentum *Naturale* intelligimus omne illud, quod libertate est destitutum, sive animati, sive inanimati nomine veniat; per *Morale* verò, quod libertate est præditum, aut saltem ab agente libero proficiscitur. Ad primum ordinem spectant, non tantum, malleus, laqueus, securis, fustis, culter, gladius, lapis, arma venenata, verum etiam bos arator, equus vector, & quæ sunt plura; Ad secundum autem, uxor, filius, filia, servus, sagæ, consilium, nec non mandatum, ius, receptum, aliaque. Huius Circumstantiæ symbolum tale est: *A minimis maxima*. Quo indicatur non esse repudianda media abjecta & nullius fere momenti, cum hæc persæpe fines præstantissimi concomitentur; ut si quis quotidie horulam vacaret rebus Ethicis, & præcipuè sui ipsius inspectioni, leve & parvi momenti quidem videtur, eo tamen finis pulcherrimus nos manet, nempe *Vir- tus & Sapientia*; ita etiam si quis studio bona Logices incumberet singulis diebus aliquantulum, licet appareat res minuta & abjecta, perveniet tamen ad summam ingenii dexteritatem, habilitatemque ad alias humanas scientias addiscendas. Hoc Oraculum procedit etiam in malis, à levissimis enim peccatis, cum hæc non

reijciuntur, pervenitur sæpe ad summa scelera:
 Quemadmodum certum est de fure illo Æso-
 pico, qui ultimas daturus pœnas, Matri-
 que osculum, & velut extremum vale offe-
 rens, nasum ei demordebat, addens Elogium;
 si cum puer libellum à consodali meo abstuli,
 me ut meritis eram, castigasses, non huc de-
 venissem. Itaque nunquam sunt patranda, quæ
 vel minimum habent malitiæ: Circumstantia
Cur, denotat finem agentis liberi & intentio-
 nem, iste autem finis exprimitur per obedi-
 tiam præstandam *DEO & Rationi*; Per finem ve-
 rò nos hic intellectum volumus finem externum
 & quidem ultimum, cum finis internus & in-
 terjectus, respectu illius, potius medii, quam fi-
 nis rationem habere videatur. Ita si quis furto in-
 vigilet, ut se suosque conservaret, vel ut eò
 melius debacchari ac luxuriari possit, certè is
 duplicem respicit finem, alter est internus, quem
 in ipsa actione intendit, nempe rei furtivæ pos-
 sessio, externus alter, qui quasi extra actionem,
 huiusque terminus est, & ad quem ille, cum-
 que eo tota actio instar medii dirigitur, debac-
 chatio videlicet, vel sui suorumque sustentatio.
 Hæc Circumstantia hoc agnoscit Symbolum:
Age quod agis. Tunc hoc agere dicitur, item
 agere quod agit, quando quis tantum præcise
 facit, quantum finis, postulat, cum verò aliquid

agit quod parergon est, quodque ad finem illum non spectat, quem quis sibi proposuit, tunc dicitur alias res agere. Quemadmodum viator cum festinat, atque locum illum continuo attingit, ad quem iter direxit, tamdiu hoc agit, quod agit, si verò amœnitate pratorum, quæ viæ imminet, diverticulorum deliciis, occurrentium colloquio captus, commoratur in via atque iter susceptum suspendit, tum aliud agit. Vult itaque Oraculum, ut media nostra consideremus ex fine nostro, adeoque præcise illis simus contenti, in quantum ea pertinent ad consecutionem finis, non citra, non ultra. DEUS jussit vivere, ei vis morem gerere? tantum igitur vivas, quantum ille jussit, non minus. Insuper inculcat hoc Oraculum nobis quandam justitiam, quæ in proportionem mediorum ad finem consistit, non debet plus minusve in mediis esse, quam finis postulat; sæpe enim in mediis aliquid latet, quo abducimur à contemplatione finis, atque in sui contemplatione detinemur; hoc modo, ratione mediorum privantur, atque finis rationem accipiunt, simulque peccato nos implicant, ordinem perverrentes, mediaque, finem facientes; Quod si mors instaret, & optaret quis longiorem vitam, jam lex DEI non esset ipsi finis obedi-

dientia; verum ipse esset sibi finis concupiscentia, nempe, ipse *finis cui*, & vita ejus *finis cujus*; Pa- riter, cum quis pastui plus indulgeret, quam ad vitam opus esset, jam finis ipsius subordinatus non esset vita, ut quidem esse deberet, sed fi- nis ipsius ultimus esset jucunditas, ex pastu percepta.

§. VIII.

Ultimum locum sibi vendicant Circumstan- tia *Quomodo & Quando*. Particula *Quomodo*, significat modum actionis seu rationem, qua agens in patiens fertur: Nimirum, si quis aliquid fecerit languide an ferventer, joco an se- rio, severe an comiter, simulate an sincere, spon- te an coacte, & ex metu mortis, dedecoris, do- loris, aut summae egestatis, cum certo constet, illum omnino gravius peccare, qui sponte & cum nulla premittit necessitas, accedit in rei alte- rius illicitos amores, quam qui, vel urgente inopia, vel metu mortis id facit aut dedecoris. Hujus Circumstantia Symbolum est: *serio & sin- cere*. Serio dicitur agere, quando quis non per lusum, non per jocum, neque languide, sed stu- diose, cordate, deliberare agit, cum, quamvis vi- ri boni actionem seriam esse oporteat; nec ideo tamen putandum, quasi joculari, videre, ludere, & sic deinceps sint prohibita; verum, quod hæc
dum

dum virum bonum respiciunt, aliquantisper naturam suam deponant, variisque atque ludicra esse desinant, & evadent summe seria. Quippe joculari, videre, ludere, eo animo, quo illud à viro bono perficitur, non est magis joculari, ludere, videre, verum ut legem DEI exequatur tam serio, tam cordate, quam cum maxime. Præterea erit etiam viri boni actio sincera, id est, non aliter illam exterius exhibeat, quam ipse intus conceperat; neque datur ratio aliqua, cur aliquid simulare debeat, siquidem illud quod agat sit optimum, neque hominibus placere studeat, sed ut tantum *DEO & Rationi* obediat. Porro, probe hic attendendum, & licet vir bonus nihil simulet, tamen quædam celare, & silentio, quin premere possit, quamvis nunquam in aliorum nequitiam concurrat, nec tamen sæpe eam carpat, & nec dicto, nec facto obveniat; qua in re equidem vir bonus putatur, se fiste ac diffimu lanter, à minus prudentibus, gerere; Verum, hi multum à vero recedunt, cum longe aliud sit, celare veritatem, aliud mentiri, atque aliud cooperari nequitie alicujus, aliud non contravenire. Circumstantia *Quando*, agmen Circumstantiarum claudit, atque denotatur hac particula *tempus*, quo actio exercetur, ubi debet notari, fueritne tempus illud,

il-

in quo actio suscepta, solenne, universalis lætitiæ, natalis principis, an minus solenne, sacrum, an profanum, diurnum an nocturnum, diuturnum an breve. Symbolum hujus Circumstantiæ deprædicatur; *Deliberandum est diu, Exequendum cito*. Hoc dirigitur omnis non actio, quam nisi post maturam deliberationem, non suscipimus, si modo actionem ejusque Circumstantias circumspicte perpenderimus; in ipsa autem actione post maturam deliberationem, non hærebimus, nec interpellabimus illam parergis, sed uno & continuo ductu cito & sedulo ad finem perducemus.

§. IX.

Absoluta sic Generali Circumstantiarum tractatione, specialem adgredimur, quomodo scilicet allatæ Circumstantiæ ad substantiam actionis pertineant, eamque nunc in prima, nunc nova specie sive forma repræsentent, & quomodo illam in eadem specie augere, vel minuire possint; Certe, quantum ipsam Circumstantiam *Quis* concernit, sciendum, illam, tantum in se momenti atque ponderis continere, quod actio per eam non solum in prima, verum etiam aliâ & nova specie constitutatur, atque sic actus, ex uno alius peccati sive pravi facti naturam indu-

duat. Nam notum est, unam actionem primo intuitu non esse tam grave peccatum, eadem tamen diverso respectu potest omnino fieri multo gravius, adeoque aliam atque novam formam acquirere, objectum enim rei, circa quod aliquid committitur, facit, ut maiorem vel minorem pœnam mereatur. Ita si quis esset, qui concumberet cum aliqua, hoc sane per se non foret turpe, hac ratione, si turpitudine omni concubitu inesset, viro semper peccatum diceretur, dum propriæ uxori debitum solveret; si vero solutus cum soluta concumberet, statim actus hic vitiosus evaderet, atque talis concubitus simplicis fornicationis nomine veniret; iterum, si eidem cum ligata concumbere accideret, simpliciter adulterium vocaretur, si verò ligatus cum ligata concumberet, jam duplicatum audiret; sed si quis cum aliqua, cujus reverentia sanguinis habenda erit, concubitum peteret, incestus audiret, hinc, si aliquis acturus esset, quod in gradu affinitatis est prohibitum, incestus affinitatis; in gradu consanguinitatis, incestus consanguinitatis probè appellari potest, cum satis constet, diversitatem personarum agentium earumque qualitatum, in coitu illicito, semper specificam induere differentiam, etiam si huic assertioni Joh. de la Cruz, cum aliis, contrariari velit.

§. X.

Non minorem vim obtinet Circumstantia *Quid*, qua actionis objectum seu materiam indigitari asseruimus, hæc enim, non solum actum, qui aliunde malitiam non habet, malum & illicitum facit, verum etiam cum actus jam tum in esse mali est constitutus, nova ipsum afficit malitia; Quemadmodum id fieri videmus in extensione manuum ad pecuniam, aut aliam rem, quæ contrectari potest, hæc enim prout in se spectatur, prorsus indifferens est, & neutra moraliter, ita in conceptu suo & formali, nec honestum, nec turpe, dici potest; verum, si accesserint hæ Circumstantiæ, quod illa res sit alterius, non tua, atque citra voluntatem possessoris erepta & privata, extensio illa omnino vitiositatem & culpabilitatem sibi accersit, adeoque furtū simpliciter vocari debet; verum si contingeret, ut concurreret hæ Circumstantia, & res illa, ad quam manus sunt extensæ, totam Rempublicam concerneret, non magis simplex illa, verum qualificatum ut dici solet, furtum, adeoque in specie peculatus appellari meretur. Proinde etiam, si accideret, res illa publica si foret, & simul sacro usui servire deberet, non eadem magis, sed alia iterum ea-
que

que nova furti forma seu species inde confurgeret, & sacrilegium diceretur. Porro, si illud ipsum, quod furto à quovis subtrahatur, sit homo, filius, aut filia, familia, & quæ reliquæ, appellatur hoc *ἀνδραποδισμός* seu plagium.

§. XI.

Nec sua efficacia destituitur Circumstantia *Ubi* seu *Loci*, quoad constituet, siue primam, siue novam facti speciem, quemadmodum id deprehendere licet in occisione hominis alicujus, hæc certe in se & formaliter si spectetur, nullam turpitudinem implicat, cum in notorio casu, ea non tantum licita, verum etiam omnino debita sit. Qui verò occidit & non occidit parentem atque innoxium, vel quidem nocentem, ex privata auctoritate, & ibi ubi judex deesse nequit, homicidium vocatur, atque si ejusmodi percussio siue occisio contingeret intra mœnia aulæ principis, quæ juxta *Jus Gentium*, singularibus est donata privilegiis, novam illa statim malitiæ speciem involvit, adeoque non simplicis illa & vulgaris percussione nomine veniret, verum hujusmodi securitas Curialis atque communis tranquillitas irrita redderetur, quod Germanicè exponitur *Eine Ehrbrechung des Burgfriedens*; Iterum, si eadem percussio

in

in via régia ac in itinere perficeretur; tum ea non magis simplex homicidium, verum latrocinium audiret. Hinc itaque non parum hic errat supra nominatus Alexand. de Ales, qui ubi, de Circumstantiis, quatenus ingrediantur actionis malitiam aut bonitatem, disquirat, in responsione ad dubium, quo prima illa Circumstantiarum divisio, unde *loci* atque *temporis* Circumstantiæ plane exclusæ & omissæ insufficientiæ arguebatur, hunc in modum disserit: *Prima divisio Circumstantiarum attenditur penes eas, quæ essentialiter se habent ad actionem, sunt enim quatuor Cause, Efficiens, materialis, formalis, & finalis, & paucis interjectis. Ad illud verò quod objicitur de loco & tempore, dicendum; quod locus & tempus non pertineant ad essentiam actionis moralis, sed concomitentur eam, & ideo non ponebantur in prædicta divisione, licet faciant ad aggravationem malitiæ. Verum, quemadmodum contrarium, quoad locum, ex allatis exemplis abunde demonstratum sit, ita etiam idem quoad alteram videlicet temporis Circumstantiam, infra pluribus ostendemus.*

Pariter Circumstantia *Quibus Auxiliis*, vel *Instrumenti*, siue animatū illud sit, siue inanimatum, exercet suam vim, ad constituendā individuam & intrinsecam rationem actionis moralis, atq; substantiam. Sicut hoc videre est in sanguinis missione, quæ Phlebotomo peragitur, hæc ex sua natura & intrinseca ratione mala nequit esse, sed statim ac si eam quis instrumento venefico, eoque, quo alter vita privari solet, sciens & volens perficiat, missio ista est referenda ad peculiare prædicamentum, atque eam actuum moralium seriem sibi vendicat, cui titulus homicidium; sic etiam, si quis adspirat ad solidam eruditionē, opes sibi acquirit atq; divitias, inquireret auctorem furri, depellat febrim, vel cum incendiū exortum est, ignem extinguat, nullo jure hoc prohibetur: verū, si in ejusmodi rebus aliquis ope diaboli, vel spirituum, ut vocant familiarium, mandragoræ, sub patibulo præcipuè coascentis concilio sagarum, Evangelio Johannis, & schedulis quæ de collo suspenduntur, aut fere vel simili instrumento, quod peculiaribus characteribus est notatum, utatur, actio ista evadit mala & turpis, atque suum subjectum afficit macula incantatoris, quamvis sæpe inscii, velut id Dn. Posnerus satis in sua *Phyfica* demonstrat.

Porro occurrit Circumstantia *Finis*, per quem finem intelligimus finem operantis, non operis, prout in se spectatur, sicut principalis quin principalissima est, ita etiam actum non tantum ex objecto bonum & moraliter honestum, turpitudine afficit, verum & aliunde non malo & medio bonitatem impertit & malitiam; Quomodo ex sequenti exemplo patebit, ut si quis ad extruendum templum de suis justo titulo partis facultatibus sive bonis, certam pecuniæ summam donare velit, interim tali prava Deoque exosa intentione efferatur, ut vel inserviat suæ laudi & gloriæ, vel vano religiosi titulo, profecto ejusmodi collatio, quamvis ob objectum bona & laudanda est, tamen propter hanc solam agentis intentionem, vituper o quam laude dignior censetur. Pari modo, si quis iter faciat, illud ex se adiaphorum seu indifferens est & *μεσος*, quatenus verò hic actus ad debitum aut indebitum finem applicatur, eatenus bonus aut vitiosus dici potest, aggredi enim iter ut aliquis proximo subveniat, honestum, ut lædat, inhonestum ac turpe omnino erit; Cujus finis enim ordinatus bonus est, id ipsum etiam bonum censetur, fines studiorum sunt boni, igitur ipsæ artes bonæ omnino erunt,

runt; hinc ergo non valet, pauperibus elargiri elemosynam est finis bonus, etiam furum hoc sine susceptum est bonum, siquidem hic finis non est ordinatus, legitimis enim mediis non acquiritur.

§. XIV.

Excipit iam Circumstantia *Quomodo*, hæc etiam ad facti moralis speciem illiusque gravitatem ac levitatem, non parum facit: Cum multum interesse omnino observemus, si quis puellam vitiet, dum ipsa consentiat, venerique occasionem præbeat, vel prorsus si invitè & violenter id fiat, cum gravius peccatum illud sit, qui pudicitiam ipsam per vim, quam ex illius consensu privat, illudque stuprum, hoc simplex fornicario audit. Nec pro eadem specie actione est censenda, si quis aliquem in foro, vel extra portam manifestò duello, atque in itinere per insidias interfecerit, cum prius simplex, posterius qualificatum ut vocari solet homicidium, adeoque in specie latrocinium appelletur. Pariter multum conferre dicimus, ut actionis bonitas & malitia adaugeatur vel minuatur, dum voluntas fortiori, tardiori atque remissiori modo in finem retenderit, quo namque fortius voluntas, vel languidius, cum in finem illum

lum tendit, movebatur, eo magis, vel minus bona, vel mala ipsa diceretur actio; Eleganter de hac re Robert. Sandersonus: posito, quod aliquis actus sit de specie sua & ratione objecti bonus, & quod etiam fiat in bonum finem; vel è contrario, posito, quod sit malus, & fiat etiam in malum finem, quanto fortius moveatur voluntas, dum ad illum finem tendit, tanto ille actus, vel melior erit vel deterior,

§. XV.

Ultimò ponimus Circumstantiam *Quando*, Certe nec huic sua deest vis atque efficacia, dum actus moralis speciem constituat. Quod pater inde, si quis rus colat, nundinas celebret, contractum emtionis & venditionis instituat, hi actus sunt intrinseca ratione adiaphori, verum, si illud contingat die festo aut Dominico, turpes sunt ac vitiosi, spectantque ad illum locum, quem in serie prædicamentali obtinet profanatio Sabbathi; si quis, eum, à quo ipsius corpus, cum vis præsens est, percussum, interficeret eo tempore, quo Judicis auxilium, absque omni præsentissimo vitæ periculo, expeti potuisset atque debuisset, homicidium patraret: verum si id in sylva, eoque tempore, quo momentaneum omne deficeret
ju.

dicium, accideret, moderaminis inculpatæ tutelæ nomine veniret, & actus ex hujusmodi tutela peractus foret licitus, quin debitus, & quidem talis, ut sine *αυτοχειρίας* crimine postponi non potuisset. Verum, quod ex hac unica Circumstantia, DEUS, percussores furum immunitate donavit, & illos ab illo supplicio quod homicidas manet immunes declaravit si nempe talis percussio eo tempore accideret, quo omnia quiescunt, quemadmodum percipi potest ex lege Judæis concessa quæ hujus tenoris: *Si effringens fur domum, sive suffodiens fuerie inventus, & accepto vulnere, mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis* Exod. 22, v. 2. Cui apprime conformis est lex Solonis vetus, cujus Demosthenes contra Timocratem meminit: *Si nox furtum faxit, si cum aliquis occidit, jure casus esto.* Has leges in eo convenire certum est, ut furem nocturnum à diurno accuratè distinguant, licet de hujus ratione inter Doctores multum ambigi soleat. Hæc, pro instituti ratione, in præsentī, de prædicta materia dicta sunt, cum prolxiorem ejusdem evolutionem tempus vetet, hæc inquam, velis C. L. æqui bonique consulere, hisque levissimis pagellis bonus sincerusque interpres existere. De cæterò faxit DEUS T. O. M.

ut actiones nostras omnes in Divini nominis
gloriam dirigere queamus, ut semper ipsi pla-
ceant, atque si contigerit, quod certe sæpe
contingit, ut malis nostris actionibuss ipsum
offendamus, eas, suæ *Magnificentissima*
misericordiæ velo palliare
dignetur.

Lusus habet finem Cyenis descendere tempus
Duxerunt collo qui iuga nostro suo!

